

Орієнтовні напрями і теми науково-дослідницьких робіт учнів Малої академії наук України секцій «Англійська мова», «Німецька мова», «Французька мова» відділення мовознавства та методичні рекомендації з організації науково-дослідницької діяльності, надані Інститутом мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України

Основні напрями наукових досліджень	Актуальні теми
Англійська мова	
Глобалізація у мовній сфері, мовні контакти, етимологія, лексикологія, фразеологія, неологія, мовний етикет, стилістика, національна варіативність, соціолінгвістика, етнолінгвістика	<ol style="list-style-type: none"> 1. Вплив англійської мови на українську та інші мови світу на сучасному етапі. 2. Слова англословного походження в українській мові. 3. Порівняльна характеристика англійських та українських прислів'їв і приказок. 4. Звертання в українській та англійській мовах. 5. Особливості англійської мови у США тощо
Німецька мова	
Мовні контакти, етимологія, лексикологія, фразеологія, неологія, мовний етикет, стилістика, національна варіативність, соціолінгвістика, етнолінгвістика	<ol style="list-style-type: none"> 1. Слова німецького походження в сучасній українській мові. 2. Німецькі елементи в українських топонімічних та інших географічних назвах. 3. Спільні риси й відмінності між німецькими й українськими крилатими словами й виразами. 4. Звертання в українській та німецькій мовах. 5. Національні варіанти німецької мови
Французька мова	
Мовні контакти, етимологія, лексикологія,	<ol style="list-style-type: none"> 1. Французькі запозичення в українській мові. 2. Інтернаціоналізми французького походження.

фразеологія, неологія, мовний етикет, стилістика, національна варіативність, соціолінгвістика, етнолінгвістика	3. Французький мовний етикет. 4. Звертання в українській та французькій мовах. 5. Французька мова поза межами Франції
---	---

Методичні рекомендації з організації науково-дослідницької діяльності в системі МАНУ

1. Особливості вибору теми науково-дослідницької роботи

Безумовно, передумовою наукової діяльності учня, мають бути його особисте бажання та свідоме зацікавлення займатися нею. Цьому можна сприяти, це можна стимулювати, але будь-який примус або спонукання є абсолютно недоречними і навіть шкідливими. Чималою мірою це стосується наук негуманітарного профілю.

Якщо особисті уподобання школяра стосуються інших наук, наприклад технічних, не варто переконувати його у необхідності чи доцільності займатися суспільними науками. Практика свідчить, що справжнє поєднання різнопланових за спрямуванням інтересів і здібностей є досить рідкісним, якщо не винятковим явищем.

Чимале, хоча й не абсолютне значення має також особиста мотивація, яка може бути пов'язаною з особливими та суто індивідуальними причинами. Проте надзвичайно важливим чинником є розуміння того, що саме наука має вирішальне значення для подальшого технічного та культурного прогресу, без якого неможливий розвиток сучасної людини та суспільства в цілому.

Щодо мовознавства, то дуже важливо переконати дослідника-початківця у тому, що мова не лише залишається основним засобом спілкування між людьми, а й відіграє важливу роль у збереженні та зміцненні принципів миру, демократії й гуманізму, сприяє кращому взаєморозумінню і є невід'ємною складовою культури.

Тема науково-дослідницької роботи має бути, безперечно, актуальною, але не надто широкою, краще навіть відносно вузькою. Під час вибору конкретної теми слід виходити насамперед із особистих уподобань, щоб майбутня пошукова діяльність відповідала власним науковим інтересам учня і приносила йому задоволення. Спочатку доцільно визначитися з тематичним спрямуванням, обравши конкретну мову або групу мов (романські,

германські), а також відповідний розділ мови, наприклад фонетику, морфологію, синтаксис або лексикологію.

Бажано торкатися культурологічних і країнознавчих аспектів, вони є особливо актуальними на сучасному етапі. Водночас учень повинен мати принаймні загальне уявлення про напрями й теми, які завжди будуть актуальними (і саме в цьому йому має допомогти викладач або консультант), а також ознайомитися з науковою літературою із загальних питань (прикладі подаються далі).

Список рекомендованої літератури

1. *Белецкий А. А.* Задачи дальнейшего сравнительно-исторического изучения языков / *А. А. Белецкий* // Вопросы языкознания. – 1955. – № 2.
2. *Берков В. П.* Современные германские языки / *В. П. Берков*. – Изд. 2-е. – М. : Астрель АСТ, 2001.
3. *Богородицкий В. А.* Введение в сравнительное изучение романских и германских языков / *В. А. Богородицкий*. – М. : Изд-во лит. на иностр. яз., 1953.
4. *Будагов Р. А.* Человек и его язык / *Р. А. Будагов* // Вопросы языкознания. – 1970. – № 6.
5. *Булаховський Л. А.* Значення мовознавства / *Л. А. Булаховський*. – К. : Рад. шк., 1962.
6. *Бурсье Э.* Основы романского языкознания / *Э. Бурсье*. – М. : Изд-во иностр. лит., 1952.
7. Введение в германскую филологию / под ред. *В. М. Павлова*. – М. : Высш. шк., 1980.
8. *Герд А. С.* Введение в этнолингвистику / *А. С. Герд*. – СПб. : Изд-во С.-Петербург. ун-та, 2005.
9. *Девкин В. Д.* Занимательная лексикология / *В. Д. Девкин*. – М. : Владос, 1998.
10. *Донских О. А.* К истокам языка / *О. А. Донских*. – Новосибирск : Наука, 1988.

11. *Жайворонок В. В.* Українська етнолінгвістика. Нариси / *В. В. Жайворонок.* – К. : Довіра, 2007.
12. *Зубова Т. Е.* Введение в романскую філологію / *Т. Е. Зубова, Л. Ф. Кистанова, А. И. Чапля.* – Минск : Высш. шк., 1983.
13. *Колесов В. В.* Гордый наш язык... / *В. В. Колесов.* – СПб. : Авалон, Азбука-классика, 2007.
14. *Кондрашов Н. А.* История лингвистических учений / *Н. А. Кондрашов.* – М. : Просвещение, 1979.
15. *Кочерган М. П.* Вступ до мовознавства / *М. П. Кочерган.* – К. : Академія, 2000.
16. *Ломб К.* Как я изучаю языки / *К. Ломб.* – М. : Прогресс, 1978.
17. Романские языки / под ред. *М. С. Гурьичевой и Н. А. Катагощиной.* – М. : Наука, 1965.
18. *Русанівський В. М.* Мовна картина світу в етнокультурній парадигмі / *В. М. Русанівський* // Мовознавство. – 2004. – № 4.
19. *Селіванова О. О.* Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми : підручник / *О. О. Селіванова.* – Полтава : Довкілля-К, 2008.
20. *Сергиевский М. В.* Введение в романское языкознание / *М. В. Сергиевский.* – М. : Изд-во лит. на иностр. яз., 1954.
21. *Сухарев В. А.* Мы говорим на разных языках / *В. А. Сухарев.* – М. : ФАИР, 1998.
22. *Тищенко К. М.* Мовні контакти: свідки формування українців / *К. М. Тищенко.* – К. : Аквілон-Плюс, 2006.
23. *Тищенко К. М.* Основы мовознавства / *К. М. Тищенко.* – К. : Київськ. ун-т, 2007.
24. *Успенский Л. В.* Культура речи / *Л. В. Успенский.* – М. : Знание, 1976.
25. *Широков О. С.* Введение в языкознание / *О. С. Широков.* – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1985.

2. Початковий понятійний апарат досліджень

Починати слід із ознайомлення з науково-популярною літературою, як друкованою, так і в електронному вигляді. Щоправда, нині в Інтернеті можна знайти не тільки серйозні чи просто цікаві матеріали, а й чимало таких, що не можуть претендувати на науковий чи пізнавальний статус. Зокрема,

трапляються тексти суто популярного спрямування, що містять неповну, неточну інформацію або положення, які не є загальновизнаними чи достатньою мірою обґрунтованими. Крім того, останнім часом з'явилося чимало матеріалів, авторами яких є переважно представники нефілологічних спеціальностей (історики, економісти тощо), які декларують якісно нові й нерідко навіть «революційні» думки щодо мовних питань, зокрема щодо генеалогічної спорідненості мов світу, походження окремих слів тощо. До такої інформації слід ставитися критично, оскільки такого роду евристичність і сенсаційність далеко не завжди сприяють правильному розумінню мовних питань.

Щодо засвоєння базової лінгвістичної термінології, то під час ознайомлення з літературою рекомендується користуватися довідковими джерелами, а саме енциклопедіями, тлумачними словниками, у тому числі галузевими, а також словниками лінгвістичних термінів. Належне уявлення і розуміння принаймні найпоширенішої термінології є важливою передумовою вироблення професійних підходів і навичок. Крім того, за таких умов більшість термінів засвоюватимуться краще завдяки асоціативному методу.

Список рекомендованої літератури

1. *Ахманова О. С.* Словарь лингвистических терминов / *О. С. Ахманова.* – 4-е изд. – М., 2007
2. *Єрмоленко С. Я.* Українська мова. Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів / *С. Я. Єрмоленко, С. П. Бибик, О. Г. Тодор.* – К. : Либідь, 2001.
3. *Жайворонок В. В.* Знаки української етнокультури. Словник-довідник / *В. В. Жайворонок.* – К. : Довіра, 2006.
4. *Левицький Ю. М.* Мови світу. Енциклопедичний довідник / *Ю. М. Левицький.* – Львів : Місіонер, 1998.
5. *Лингвистический энциклопедический словарь* / под ред. *В. Н. Ярцевой.* – М. : Сов. энц., 1990.
6. *Марузо Ж.* Словарь лингвистических терминов / *Ж. Марузо.* – М. : Изд-во иностр. лит., 1960.

7. Розенталь Д. Э. Словарь-справочник лингвистических терминов / Д. Э. Розенталь, М. А. Теленкова. – М. : Просвещение, 1976.
8. Большая Российская энциклопедия : в 30 т. / председатель науч.-ред. совета Ю. С. Осипов ; отв. ред. С. Л. Кравец. – Т.9. Динамика атмосферы – железнодорожный узел. – М. : Большая Российская энциклопедия, 2007. – 767 с.
9. Ротевич Є. В. Словник лінгвістичних термінів / Є. В. Ротевич, Н. С. Родзевич. – К. : Вид-во АН УРСР, 1957.
10. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика. Термінологічна енциклопедія / О. О. Селіванова. – Полтава : Довкілля. – К., 2006.
11. Скопненко О. І. Мала філологічна енциклопедія / О. І. Скопненко, Т. В. Цимбалюк. – К. : Довіра, 2007.
12. Тищенко К. М. Мови Європи. Календар на 2001 р. (за матеріалами Лінгвістичного навчального музею Київського національного університету імені Тараса Шевченка). – К. : Кальварія, 2001.
13. Языки и диалекты мира. Проспект и словник / отв. ред. В. Н. Ярцева. – М. : Наука, 1982.

3. Особливості застосування різних методів дослідження

Звісно, що основними методами дослідження у даному випадку мають бути лінгвістичне спостереження та опис. Бажано починати з безпосереднього аналізу мовного матеріалу, використовуючи для цього насамперед художню літературу, краще того жанру й тих авторів, які більше цікавлять молодого дослідника. Створюється своєрідний банк даних у вигляді картотеки або ж окремих файлів у комп'ютері. Саме за таких умов наукова робота може бути справді ефективною й цікавою з самого початку, що є дуже важливим.

Слід також намагатися використовувати порівняльний метод, проводячи паралелі між досліджуваною та іншими відомими мовами, насамперед рідною. Цілком прийнятним є висування гіпотез. Застосування статистичних методів дасть змогу мати більше підстав для перших типологічних узагальнень і класифікації тих чи тих мовних явищ. Слід також

використовувати графічні засоби (таблиці, схеми, діаграми тощо) і лексичні реєстри (переважно у вигляді додатків).

Список рекомендованої літератури

1. Білецький А. О. Основні методи дослідження в сучасному мовознавстві / А. О. Білецький // Методологічні питання мовознавства. – К., 1966.
2. Єрмоленко С. Я. Лінгвістичні теорії, конкретні методи дослідження / С. Я. Єрмоленко // Мовознавство. – 1981. – № 4.
3. Общее языкознание: Методы лингвистических исследований / отв. ред. В. М. Серебрянников. – М. : Наука, 1973.
4. Принципы описания языков мира / под ред. В. Н. Ярцевой и Б. А. Серебрянникова. – М. : Наука, 1976.
5. Шейко В. М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності / В. М. Шейко, Н. М. Кушнарєнко. – К. : Знання, 2008.

4. Погляд на учнівське дослідження

Принциповим критерієм до роботи молодого дослідника має бути самостійний і творчий підхід до мовного матеріалу. Реферативні аспекти обов'язково мають поєднуватися з намаганням виробити власний погляд, висловити незалежні думки, сформульовані на основі здійсненого аналізу.

Ставлення до учнівських робіт має бути об'єктивним і водночас толерантним, адже йдеться про перші спроби здійснення наукового аналізу без достатнього досвіду такої діяльності.

Традиційними й неодмінними критеріями оцінки роботи є її актуальність і новизна, а також теоретичне і практичне значення, чітко визначені мета і завдання, кількісна достатність і тематична відповідність бібліографічного списку.

Одними з головних аспектів оцінки роботи є самостійність наукової діяльності учня, стиль викладу, грамотність, а також дотримання основних

формальних вимог. Ідеться про те, що науково-пошукова діяльність має сприяти підвищенню не лише філологічного, а й культурного та інтелектуального рівня учня.

Список рекомендованої літератури

1. *Кононенко Т. П.* Вимоги до написання науково-дослідних учнівських робіт з українознавства [Електронний ресурс] / *Т. П. Кононенко, А. Ю. Пономаренко* // Режим доступу: [http://nrius.org.ua/index.php?option=com_content & view](http://nrius.org.ua/index.php?option=com_content&view).
2. *Куценко І. Ю.* Мотивація науково-дослідницької діяльності учнів – запорука успішності в навчальній і позанавчальній роботі [Електронний ресурс] / *І. Ю. Куценко* // Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/ttmuo/2008_1/08_kiunpr.pdf
3. *Мотуз Л. І.* Проектно-дослідницька діяльність учнів – активна спонукальна сила до навчання [Електронний ресурс] / *Л. І. Мотуз* // Режим доступу: <http://intconf.org/motuz-li-proektno-doslidnitska-diyalnist-uchniv-aktivna-sponukalna-sila-do-navchannya/>

5. Урахування вікових особливостей та пізнавальних можливостей учнів

Заняття філологією взагалі й мовознавством зокрема невіддільні від вивчення мов. Зауважимо, що вивчення будь-якої мови краще починати якомога раніше. Учні можуть вивчати й досліджувати мови й самостійно (за допомогою самовчителів, електронних засобів тощо), але принаймні на початковому етапі бажаною є присутність кваліфікованого викладача. При цьому неприпустимим є диктат або психологічний тиск, спрямований на вибір тієї чи тієї мови. Учень має вибрати тему добровільно.

Надзвичайно важливим є вироблення звички вивчати мову регулярно, постійно повторювати пройдений матеріал, адже забування відбувається так само швидко, як і запам'ятовування. Дуже корисним є асоціативний метод, у

поєднанні із зазвичай розвиненою у дітей механічною пам'яттю він стає особливо ефективним.

Щодо вікових особливостей, які стосуються наукової діяльності, то загалом немає підстав установлювати якісь обмеження. Потяг до пошукової роботи, виявлений у ранньому віці, слід усіляко схвалювати, підтримувати і стимулювати.

Список рекомендованої літератури

1. Вікова психологія / за ред. *Г. С. Костюка*. – К. : Рад. шк., 1976.
2. *Волкова Н. П.* Педагогіка / *Н. П. Волкова*. – К. : Академія, 2001.
3. *Данилова Л.* Розвивати пізнавальну активність учнів / *Л. Данилова* // Рідна школа. – 2002. – № 6. – С. 18–20.
4. *Мойсеюк М. Є.* Педагогіка / *М. Є. Мойсеюк*. – К. : Либідь, 2001.
5. *Фіцула М. М.* Педагогіка / *М. М. Фіцула*. – К. : Академія, 2002.

6. Вибір літературних джерел

Вибір конкретних джерел фактичного мовного матеріалу, звісно, залежить від обраної теми. Проте можна рекомендувати звертатися насамперед до класичних творів як кращих зразків красного письменства (окремі видання, тематичні збірки, хрестоматії тощо).

Водночас першочерговий інтерес із погляду сучасного стану мов становлять твори останніх років, які відображають новітні мовні явища та зміни.

Оптимальним можна вважати використання творів улюблених авторів або принаймні представників улюбленого жанру, що цілком може стосуватися детективної, пригодницької літератури тощо.

Не рекомендується послуговуватися при цьому адаптованими текстами, оскільки їхнє призначення обмежується навчальними потребами.

Джерелами фактичного матеріалу можуть бути також тлумачні, етимологічні, термінологічні, рідше перекладні та інші словники, а також юридичні, політичні документи тощо.

Для кращого розуміння обраної теми та набуття навичок дослідницької роботи не завадить ознайомитися також з дисертаціями й авторефератами.

Список рекомендованої літератури

1. *Афанасьєв А. О.* Основи наукових досліджень / *А. О. Афанасьєв.* – Харків, 2005.
2. *Білуха М. Т.* Методологія наукових досліджень / *М. Т. Білуха.* – К., 2002.
3. *Єріна А. М.* Методологія наукових досліджень / *А. М. Єріна, В. Б. Захожай, Д. Л. Єрін.* – К., 2004.
4. Джерела інформації та їх використання в науково-дослідній роботі [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://www.info-library.com.ua/books-text-3033.html>.
5. *Крушельницька О. В.* Методологія та організація наукових досліджень / *О. В. Крушельницька.* – К., 2003.